Birgitta Partanen
Toiminnanjohtaja
Arktiset Aromit ry
18.4.2024

Asia: O 8/2024 vp Kotimaisen ruoantuotannon ja maatalouden ajankohtaiset asiat

Teema: "Luonnonmarjojen kerääminen Suomessa tulevalla satokaudella"

Arktiset Aromit ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto luonnonmarjojen keräämisestä satokaudella 2024. Yhdistys on hyvin huolestunut Ulkoministeriön 15.3.2024 ilmoittamasta päätöksestä keskeyttää luonnonmarjanpoimijoiden Schengen-viisumihakemusten vastaanoton Thaimaassa, sekä päätöksen vaikutuksista luonnonmarjojen talteenottoon Suomessa ja kerrannaisvaikutuksista koko kotimaisiin luonnonmarjoihin perustuviin jalostusketjuihin.

Thaimaalaisten poimijoiden merkitys luonnonmarjojen talteenotossa on ratkaiseva. He keräävät 80–90 % jalostukseen päätyvistä marjoistamme. Thaipoimijoita on tullut maahamme jo vuodesta 2005, ja useat heistä saapuvat vuodesta toiseen ja ovat tyytyväisiä sekä olosuhteisiin, kohteluunsa ja marjoista saamiinsa ansioihinsa. Kokeneiden thaipoimijoiden korvaaminen ei ole nopealla aikataululla mahdollista ja riskit heidän saamisestaan Suomeen työsuhteessa, työntekijän oleskeluluvalla, riittävän nopealla aikataululla ovat liian suuret.

Arktiset Aromit ry esittää viisumipäätöksen kumoamista kaudelle 2024 ja muutosten siirtämistä kaudelle 2025 huolellisen valmistelun jälkeen, vedoten seuraaviin seikkoihin:

Viisumipäätös tuli yllätyksenä ja liian myöhään alan toimijoille

Ulkoministeriön viisumipäätös tuli täytenä yllätyksenä alan toimijoille. Vielä 14.11.2023 pidetyssä palaverissa käsitimme, että lainsäädännön muutokset eivät ennätä kaudelle 2024 ja kaudella toimittaisiin nykyisellä mallilla. Kuulimme myös, että TEM tilaa ulkopuolisen selvityksen luonnonmarjanpoimijoiden aseman parantamisen lainsäädäntövaihtoehtojen taloudellisista vaikutuksista. Selvitys valmistuu vasta huhtikuussa 2024.

UM pohti tuolloin, onko 1.6.2023 voimaan astuneella elinkeinotoimintalalla vaikutuksia luonnonmarjanpoimijoihin, jotka voidaan ilmeisesti jossain tapauksessa katsoa elinkeinon harjoittajaksi. Elinkeinotoimintalain vireilletuloasiakirjassa ei ole tulkintaa siitä, milloin luonnonmarjanpoiminta katsotaan ammattimaiseksi ja milloin harrastusluonteiseksi toiminnaksi. Kysymys elinkeinonharjoittajaksi tulkitsemisesta ja turistiviisumilla tulon kannalta ei kuitenkaan noussut enää uudelleen esiin. Koetimme myös saada tietoja UM:n tulkinnoista jo alkuvuodesta, mutta emme saaneet tietoa ennen 15.3.2024 tiedotustilaisuutta. Osa yrityksistä oli jo aloittaa valmistelut kaudelle 2024.

Vaikutusten arviointia ei ole tehty

Edellä mainittu selvitys, jonka toteuttamiseen TEM valitsi Pellervon Taloustutkimuksen, valmistuu vasta huhtikuussa. Sen tietoja ei siis ole ollut vielä käytettävissä. Kaudelle 2024 thaipoimijoilla on mahdollisuus tulla Suomeen **työsuhteessa työntekijän oleskeluluvalla**. Tämän prosessin kustannusvaikutuksia yrityksille, poimijoille eikä julkiselle taloudelle ole selvitetty. Selvää on, että kustannukset tulevat nousemaan merkittävästi, mikä heikentää suomalaisen marjan kilpailukykyä markkinoilla.

Poimijoille kustannuksia nostaa jo oleskeluluvan hakeminen, mikä on poimijaa kohti joko 540 € (sähköinen hakemus) tai 740 € (paperihakemus). Lisäksi poimijoiden ansioita pienentävät työntekijän lakisääteiset palkan sivukulut. Tämä kaikki pienentää marjasta saatavia ansioita, mikä ei ole tavoitteiden mukaista. Jo yksin tämä kustannus tarkoittaa esimerkiksi 2000 tuhannen poimijan kohdalla 920 000–1 320 000 euron ylimääräistä kustannusta verrattuna viisumihakemukseen (80 €).

Yrityksille muutos tarkoittaa kasvavaa byrokratiaa ja hallintokuluja. Myös yritysten lakisääteiset palkan sivukulut on huomioitava. Kustannuksia on haastavaa tai mahdotonta siirtää marjan hintaan, sillä maailmanmarkkinahinnat määrittävät hintoja myös meillä.

Myös sitä ei ole arvioitu, mitä kustannuksia muutos tarkoittaa valtiolle. Viime vuonna kausityöasetuksen muutosehdotusta koskevissa lausuntopyynnöissä esimerkiksi STM arvioi luonnontuotteiden kerääjien lisäämisestä kausityölain soveltamisalaan aiheutuvan lisäkustannuksia julkisesta sairaanhoidosta sekä oikeudesta sairausvakuutuksen mukaisiin etuuksiin. STM arvioi lisäkustannusten olevan vuositasolla noin 2 miljoonaa euroa ja edellyttävän myös lisätalousarvio- tai talousarvioesitystä.

Valtiolle koituu kustannuksia myös uuteen prosessiin tarvittavista lisäresursseista. Niistäkään ei ole tehty arvioita. Entä työeläkkeiden maksaminen? Kun eläkkeet aikanaan tulisivat maksuun, mikä olisi kustannus niiden maksamisesta Thaimaan poimijoille ja kuka kustannuksista vastaisi? Kustannukset rahansiirroista ovat suuret.

Riskinarviointia ja riskien suhteellisuuden arviointia ei ole tehty

Suurin riski thaipoimijoiden saamisessa työntekijöiden oleskelulupamenettelyllä on aikataulu. Tässä tapauksessa käytetään saatavuusharkintaa, mikä tarkoittaa, että työpaikkojen on oltava kaksi viikkoa avoinna Suomessa, ja vasta sen jälkeen voi hakea työntekijöitä Thaimaasta. Työehtosopimukseen ja valvontaan liittyy vielä paljon avoimia kysymyksiä, ja on kohtuutonta edellyttää yrityksiltä sitoutumista tilanteeseen, jonka vaikutuksia ja lainmukaisuutta ei voida varmistaa.

Viranomaisilta saamiemme vastausten mukaan sekä Migrissä että ulkoministeriössä on asianmukaisesti varauduttu oleskelulupahakemusten käsittelyyn liittyviin tehtäviin.

Prosessin etenemisessä on kuitenkin huomioitava myös se riski, että työsopimusten laillistaminen on tehtävä Thaimaan Helsingin suurlähetystössä. Onko varmistettu, että myös siellä on varauduttu lisäresurssein?

Isona riskinä Arktiset Aromit ry näkee sen, että poimijoiden tulo viivästyy tai jopa estyy lisääntyneen byrokratian vuoksi. Tällöin jo varattuja lentoja joudutaan siirtämään tai perumaan. Osa alan yrityksistä on jo luopumassa toiminnasta, mikä aiheuttaa ongelmia jalostusteollisuudelle. Joka tapauksessa poimijoiden ja kerätyn marjan määrät tulevat vähenemään ehdotetulla työsuhdemenettelyllä. Sellaiset jalostavat yritykset, jotka perustavat toimintansa kotimaisiin luonnonmarjoihin, kärsivät ensimmäisinä.

Riskinä on myös se, että mikäli päästämme käsistämme tämän, kuitenkin suhteellisen hyvin toimineen ja hallittavissa olevan mallin, maamme jokaisenoikeuksien hyödyntäjiksi on tulijoita ulkomailta. Pahimmassa tapauksessa voimme menettää sekä luonnonmarjoista saatavan hyödyn ja saada organisoidun poiminnan tilalle kaaoksen, jossa poimijan oikeuksia ei huomioida. Arktiset Aromit ry on jo saanut useita yhteydenottoja, joissa ilmaistaan kiinnostusta vallitsevaan tilanteeseen. Ilmiö ei ole uusi, tätä uhkaa on kuvattu Ylen artikkelissa vuonna 2017: https://yle.fi/a/3-9746833

Mihin perustelu ilmeisestä ja vakavasta hyväksikäyttöriskistä perustuu? Alan saamien tietojen mukaan kaudella 2023 viisumilla tulleilla poimijoilla ei ollut suurempia ongelmia. Ilmenneet hyväksikäyttöepäilyt koskivat työsuhteessa tulleita henkilöitä. Kauden 2023 parantuneeseen toiminnalle on annettava riskinarvioinnissa suurempi painoarvo kuin aiempien vuosien tapahtumille.

Näemme riskin poimijoiden hyväksikäytöstä vuonna 2024 erittäin vähäisenä. Sen sijaan riski, että menetämme äkillisen muutoksen vuoksi satoja työpaikkoja marjaketjussamme, on suuri. **UM:n viisuminmyöntökiellon päätöksen riski ei ole mielestämme oikeasuhtainen siihen riskiin nähden, mikä tällä aikataululla aiheutuu koko luonnonmarjatoimialalle ja jatkojalostaviin yrityksiin.**

Vuoropuhelu alan toimijoiden kanssa on ollut puutteellista

Alan toimijoiden ja viranomaisten yhteisessä palaverissa 14.11.2023 todettiin, että luonnonmarja-alaa on osallistettu sitä koskevassa kehittämistyössä hyvin aktiivisesti ja näin toimitaan jatkossakin. Alaa ei ole kuitenkaan kuultu riittävästi eikä otettu mukaan kehitys- ja valmistelutyöhön.

Toivoimme keväällä 2023 huolellista vaikutusten arviointia ennen mahdollisia muutoksia, mukaan lukien marjalain kehittäminen. TEMin Pellervon Taloustutkimuksella teettämässä arvioinnissa huomioidaan kuitenkin vain joko poimijan toimiminen työsuhteessa tai elinkeinonharjoittajana.

Esitimme myös alan mukaan ottamista työvoiman hyväksikäytön ehkäisemisen työryhmään, mutta sitä ei haluttu. Olemme myös toivoneet yhteistä keskustelua kestävien ratkaisujen löytämiseksi. Koko marjaketjun keskustelutarve tuli esiin myös järjestämässämme Luonnonmarjanpoiminnan vastuullisuus -seminaarissa 27.3.2024.

Esitetyssä toimintamallissa on yhä selvitettävää ja epävarmuuksia

Poimijoille sovellettavaksi työsuhteeksi on esitetty maaseutuelinkeinojen työehtosopimusta. Tällä hetkellä on vielä useita kysymyksiä selvitettävänä siitä, kuinka työehtosopimusta sovelletaan. Näitä ovat muun muassa

- Työsuhteessa tapahtuvan poiminnan ja vapaa-ajalla tapahtuvan poiminnan raja ja valvonta? Autojen ja välineiden käyttö vapaa-ajalla?
- Marjanpoimijan työajan ja lepotaukojen valvomaan? Millaiset kirjausvaatimukset?
- Kuinka ilmoitetaan työpaikan sijainti, joka muuttuu moneen kertaan kauden aikana?

Vastuu- ja korvauskysymykset on selvitettävä

Mikäli viisumipäätöstä ei kumota, on mahdollisista realisoituvista riskeistä aiheutuvien kustannusten vastuukysymykset selvitettävä. Kuka on vastuussa esimerkiksi poimijoiden itsensä maksamista oleskelulupahakemuksista tai matkakustannuksista, jos luvan saaminen menee yli varattujen lentojen aikataulun? Kuka vastaa menetetyistä työpaikoista ja niistä aiheutuvista kustannuksista, mikäli riskit realisoituvat?

Ratkaisuehdotus

Edellä mainittuihin seikkoihin vedoten esitämme ratkaisuksi, että **viisumipäätös tulee kumota ja siirtää muutokset vasta kaudelle 2025.** Sitä ennen tulee tehdä huolelliset vaikutusten- ja riskinarvioinnit. Marjalain kehittäminen tulee myös ottaa tarkasteluun. Kuten selvityksessä luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta annetun lain vaikuttavuudesta eli ”marjalaista” (VN23842/2022) todettiin, on laki ollut voimassa vasta lyhyen aikaa. Se oli jo parantanut tilannetta jossain määrin, mutta siinä oli myös huomattu korjattavaa.

Nykyisessä työsuhdemalliehdotuksessa ei ole nostettu esiin vastuullisuuskysymyksiä. Pelkkä työsuhde ei ole oikotie ratkaisuksi ongelmaan. Kestävä kokonaisratkaisu edellyttää kunnollista, toimialan sekä eri hallinnonalojen viranomaisten kanssa yhteistyössä harkiten valmisteltavaa mallia. **Näkemyksemme mukaan marjalain kehittämisellä päästäisiin parempaan lopputulokseen kuin työsuhteisella poiminnalla.**